

Három

SZARADÁS

emberöltő halottja

Irtta: MÁRER GYÖRGY

Márer György

Apr. 26 - 1972

Csendesen elszenderült, mert már kilencvenötödik évében járt (és még "járt", mert mindvégig mozgékony ember volt s ha lába talán már kissé el is nehezült, az agya frissen mozgott és a tolla is, amellyel még néhány hónappal ezelőtt is okos, tudós, vitázó, sőt harcos cikkeket irt a világon szerte megjelenő magyar irodalmi lapokba).

Az, hogy Fenyő Miksa jogvégzett ember volt, amellet képzett közgazdász, harcos országgyűlési képviselő (egy napig miniszter is az első világháboru utolsó napjaiban), finom tollu író, szerkesztő, a világ isteni és emberi szépségeinek szerelmese, a modern magyar irodalom félelmetes bajvivője, türelmes emigráns, bölcs tudós és mindvégig szegényember, ezek mind lényeges vonások portréjához. Emellet azonban volt még valami fontos, ami életpályáját meghatározta: a korabeli Magyarország.

A század legelején az ország főbenjáró dolgairól, jólétről, kulturáról az uri kaszinóban és az OMGE-ben, a nagy földesurak fellegvárában döntöttek. Ausztria zselléri sorsra ítélte Magyarország népét és ehhez asszisztált Zselénszky gróf, Festetics Tasziló és társaik. Voltak azonban az országban világos látású emberek, akik Széchenyi szellemében gondolkodtak és tudták, hogy a népet, a szélesebb magyar társadalmat csak az iparosodás emelheti ki nyomorult helyzetéből.

S ugyancsak a század elején írónak csak azt ismerték el, akit az uri kaszinók és alvállalataik: az Akadémia, a Kisfaludy Társaság, a Petőfi Társaság fémjeleztek. S bár még éltek a nagy írófejedelmek, Jókai és Mikszáth, akikhez persze nem mertek hozzányulni, de a "befogadott" irodalomból úgy látszott, mintha a magyar szellemiség egyetlen témája a Gyurkovics lányok langymeleg, parfümös világa lenne és ezen kívül nem lennének magyar sorsproblémák, társadalmi hasadások, nyomasztó gondok, amik netán szintén belejátszanak az emberek napi életében. Persze a helyes felismerés itt is munkálkodni kezdett és nemes hagyományként e téren Eötvös József nyugtalansága elevenedett fel.

Mind a két harcnak, hogy divatos szóval éljek, "élharcosa" lett Fenyő Miksa. A Gyáriparosok Szövetségének igazgatói székében ő lett a vezérkari főnöke az iparosodás okos stratégiával győzelmeskedő hadjáratának és a "Nyugat" megalapításával ő lett egyik vezére a magyar irodalom nagy megújulásának.

Hárman alapították a Nyugatot: a nagyon tehetséges és okos Ignotus, a szerzetesi elkötelezettségű szerkesztő, Osvát Ernő és Fenyő Miksa. De a lobogója a lapnak Ady Endre lett, az akkor sokat támadott, gúnyolt és vádolt költőóriás. Mellette a magyar irodalomnak olyan óriásai léptek fel, mint Mórész Zsigmond, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Lengyel Menyhért, Szabó Dezső, Bródy Sándor és a tehetségek légiója, akik egyszeriben világirodalmi súlyt adtak a magyar irodalomnak.

Fellépésükre persze felszisszentek az illetékesek. "Csendháborítás!" — kiáltották és legszivebben zsandárral hallgattatták volna el ezeket

a lázadó szegénylegényeket, akik a magyar szíken olyan televényt teremtettek, amihez csak Vörösmarty, Petőfi, Arany nagy hármásának halhatatlan alkotása volt fogható.

Ennek a harcnak is Fenyő volt a fő bajvivója. Cingár kis ember volt, s ha "fenyő", akkor külsejére nem jegenyefenyő, hanem inkább borókafenyő. De a parlamentben, amikor a magyar iparért sikraszállt, olyan kemény ellfelekkel szemben, mint az okos Gaál Gaszton, a földesurak képviselője, nagyszerű szónoki orgánumával és beretvaeles okfejtésével bizony ölesre nőtt a harc porondján. Ugyanigy a legnagyobb ellenfelekkel szemben a Nyugat és más lapok hasábjain ugy forgatta a tollát, hogy az új magyar irodalom támadói megszegyenülten hátráltak vissza a harcból.

Ő volt az, aki a lap anyagi gondjait elsősorban viselte a vállán. A pénzt néha az utolsó pillanatban teremtette elő a lapkiadásra, a maga zsebéből, amennyire tellett és öszeköttetései révén, gazdag gyárosoktól, bankároktól, anélkül, hogy beleszólást engedett volna a lap irányításába.

Állandóan adósságban, állandóan előlegben volt a fizetéssel. Mégis — mint a Gyáripárosok Szövetségének az igazgatóját — mindig azzal vádolták, hogy nagykapitalista. Pedig — önéletrajz írásainak tanúsága szerint — sohase volt bankbetétje és soha sem voltak részvényei (a Nyugat részvényein kívül, amelyekért senki sem adott volna egy lyukas fityinget sem).

Ady Endrének meghitt barátja volt, az egyetlen ember, akit Ady nem mart el maga mellől. Babbitssal, Móricz Zsigmonddal szintén meleg barátságot tartott s az utóbbi egy Nyugat-jubileumon ünnepi beszédében ezeket mondotta róla:

“Fenyő Miksa volt a triumvirátus (a Nyugatot alapító Ignotus, Osvát és Fenyő) szilárd alapja. Munkája nem került annyira a nyilvánosság elé, mint társaié, de nem kisebb és nem kevésbé fontos.”

Fenyő kitűnően, fordulatosan, szellemesen írt. Tanulmányokat, kritikákat, megemlékezéseket, történelemkritikai könyveket, vitacikkeket. 87 éves korában elnyerte Róma város nagydíját népes nemzetközi versenyen. Ugy tudom, értékes irodalmi hagyatéka maradt: regények, tanulmányok, egy végtelenül színes, három nemzedéket átfogó önéletrajza. (Nem tudom, sikerült-e befejeznie?)

Rengeteget olvasott és rengeteget tudott. Mindenre volt valami híres idézete nagy emberektől, vagy valami odavágó kedves anekdótája. Egy-szer már, túl a kilencvenen, elment meghallgatni egy vitaestet arról, hogy mi fog történni a következő évtizedben a világpolitikában. Kiváló politikusok vitatkoztak, azután a hallgatóság hozzászólására került sor. Fenyő volt az első hozzászóló. Ezeket mondotta:

“A bankár gyanakodott feleségére, hogy az megcsálja őt. Megbizott egy magándetektívet, hogy kövesse az asszonyt s amint valami gyanusat tapasztal, azonnal telefonáljon. Egy délután meg is szólalt a telefon.

— No, mi van? — kérdezte izgalommal a bankár.

— Hát az, hogy a nagyságos asszony délután egy úrral beszállt egy taxiba. Én követtem őket. A taxi egy szálloda előtt állt meg. Kiszállták, kivettek egy szobát. Én utánuk. A szobát magukra zárták. Én a kulcslyukon át figyeltem, mi történik.

— No, és mit látott? — sürgette türelmetlenül a bankár.

— Hát az, hogy a nagyságos asszony levetkőzik, bebujik az ágyba, az ur is levetkőzik, ő is bebujik.

— És aztán . . . Mi történt?

— Azt már sajnos nem tudom, mert eloltották a villanyt és nem láttam többé semmit.

— Hát így vagyok én ezekkel az előadásokkal — mondta Fenyő. — Mindenki nagyon izgalmas dolgokról beszélt, minden nagyon érdekes és tanulságos volt, csak éppen nem derült ki, hogy mi fog történni tiz év múlva.”

A hangzatos szavakból, ingatag alapon álló feltevésekből nem hagyta megszedíteni magát. Hosszu élete megtanította arra, hogy semmi sem úgy következik be, ahogy az ember szeretné, illetve ahogy elképzei.

Amikor kilencven éves lett, írtam lapunkban egy rövid üdvözlést, amelyben a többi között ezeket mondtam: “Helytelen lenne úgy ünnepelni Fenyő Miksát, hogy az ember méltassa életművét. Ez a mű még korántsincs befejezve és ki tudja, milyen meglepetéseket tartogat még számunkra.” Ezt komolyan gondoltam és azóta is drukkoltam neki, hogy legalább a századik esztendőt megérje.

Bécsben halt meg, nemrég költözött oda. Azelőtt New Yorkban élt és ismert alakja volt a Second Avenuenek, ahol itt-ott szívesen elbeszélgetett ismerőseivel. Néha a felesége tudtán kívül jött el otthonról. Ezt onnan lehetett tudni, hogy ilyenkor nem volt a lábán harisnya, a meztelen lábát dugta a cipőbe. Nem tudta egyedül felhuzni a harisnyáját.

Halála előtt napokig gyengélkedett, ágyban fekült. Harisnya persze nem volt a lábán. Így szokott el az életből. Engedély nélkül.